

MATERIÁLY

Deskové právo českých měst
a „inkolátní“ privilegia z doby Rudolfa II.¹

MAREK STARÝ

MAREK STARÝ: Land tables right of Bohemian towns and “inkolat” privileges from the time of Rudolf II

The study deals with the issue of the legal capacity of towns and their burghers to acquire tables estates in the Bohemian kingdom in the Middle Ages and the early modern period. This legal capacity was, in principle, tied to royal permission on a case-by-case basis. Already in the Middle Ages, however, some towns received a privilege that exempted them from the obligation to apply for royal approval across the board. The main focus of the study is on the period of the 16th century, when the towns of Prague were temporarily deprived of this privilege, but on the contrary, they received the same right during the reign of Rudolf II as well as two other cities – Pilsen and Žatec. The aim is not only to interpret the content of the mentioned privileges, but also to place them in a wider legal framework and, last but not least, to warn about the unsuccessful initiative of Lesser Town to obtain the same privilege from the monarch.

Keywords: inkolat – cities – burghers – early modern period – Rudolf II – land tables

1 Tento text je výstupem z projektu GA ČR 20-11247S „Reprezentace a praxe sociální kontroly v pozdně středověkých městských komunitách“.

Po vzniku zemského soudu a zemských desk ve druhé polovině 13. století se do právní praxe ohledně vlastnictví šlechtických statků prosadil poměrně rychle tzv. intabulační princip. Všechny převody vlastnictví, jakož i další významná právní jednání, v jejichž důsledku docházelo ke změnám relativních práv k těmto statkům, měly být vkládány (intabulovány) do zemských desk. Zápisy v deskách pak hrály zásadní roli při jakýchkoliv sporech, které mohly případně nastat, neboť se vycházelo z jen obtížně vyvratitelné presumpce jejich správnosti.

Přístup k zemskému soudu a k zemským deskám měli původně pouze šlechtici. Jejich výlučnost byla ovšem velmi záhy prolomena ve prospěch bohatého patriciátu. Vznikla totiž poměrně silná společenská poptávka po tom, aby i měšťané mohli alodiálních statků nabývat. Hlavní důvody lze patrně hledat v rovině ekonomické – bylo nepochybně čtým jevem, že měšťané poskytovali urozeným osobám úvěr, který nebyl splácen. Převzetí statků dlužníků bylo celkem přirozeným a efektivním způsobem, jak dosáhnout vyrovnání pohledávek, a výhodné bylo svým způsobem i pro dlužníky, kteří by jen obtížně sháněli prostředky pro oddlužení jinou cestou. Vedle toho je ovšem nutno předpokládat, že v řadě případů vnímali měšťané možnost zakoupení venkovských statků jako investiční příležitost, a rozhodně nelze podceňovat ani další, svou povahou již vůbec ne ekonomický aspekt – touhu zbohatlých měšťanů společensky se šlechticům vyrovnat, přijmout způsob jejich života a případně se do společenství urozených postupem času infiltrovat.²

Cílem této studie je zrekapitulovat a doplnit dosavadní znalosti o právních konsekvencích držby deskových statků městy a jednotlivými měšťany, a to s důrazem na královská privilegia, která již ve středověku dala některým městům a jejich měšťanům v tomto ohledu širokou volnost.³ Zároveň má ambici upozornit na další dvě raně novověká privilegia, vydaná císařem Rudolfem II. v osmdesátých letech

2 Před husitskými válkami netvořila nižší šlechta právně uzavřený stav a řada měšťanských rodin díky se svému ekonomickému zázemí a zakoupení alodiálních statků skutečně dokázala ke společenskému vzestupu propracovat. Příklady uvedl již Vladimír KLECANDA, *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku (Příspěvek k dějinám nižší šlechty)*, Časopis Archivní školy VI, 1928, s. 4–12. Jednotlivé způsoby sblížení bohatých měšťanů se šlechtou a přebírání jejího životního stylu a prvků dvorské kultury zmapoval velmi dobře rovněž Martin MUSÍLEK, *Odras dvorské kultury v městském prostředí ve 13. a 14. století*, in: Dana Dvořáčková-Malá, Jan Zelenka (eds.), *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008, s. 475–505.

3 V minulosti se této problematice věnovala zejména Karolina ADAMOŤÁ, „Kladení“ svobodných nemovitostí měšťany a městy do zemských desk, *Právněhistorické studie* 22, 1979, s. 205–211. Výrazně přitom vycházela ze starší práce Joseph HASNER, *Handbuch des landtäflichen Verfahrens im Königreiche Böhmen*, Prag 1824.

16. století, jakož i na neúspěšnou snahu Menšího Města pražského domoci se práva deskové držby na počátku 17. století.

Držba deskových statků měšťany se již ve 14. století stala relativně běžným jevem.⁴ Svůj odraz našla i ve významné, dosud bohužel ne zcela doceněné právní památce, jíž představuje tzv. *Officium circa tabullas terrae*. Jedná se o soubor právních vět, sestavený někdy po roce 1396 a dokumentující reálnou právní praxi u zemského soudu a zemských desk ve 14. století.⁵ Mezi jinými se tu objevila i norma, podle níž výlučným fórem pro řešení sporů o deskové statky měl být zemský soud, a to i v případech, kdy byl držitelem takového statku měšťan („*Jestliže by měšťtín byl pohán z dědin a chtěl se městským právem brániti: zemané sú nalezli, že pro dědiny jest súd jejich*“).⁶

Vedle jednotlivých měšťanů se k držbě deskových zboží záhy dostala i jednotlivá královská města jakožto korporace, zastoupené primárně purkmistrem a městskou radou. Na intenzitě pak městská držba deskových statků nabyla po husitských válkách. Jejich důsledkem byly totiž mimo jiné též velmi zásadní majetkové přesuny, dotýkající se pochopitelně právě i měst, jejichž politické postavení bylo dramaticky posíleno.

Na druhou stranu představovalo nabývání deskových statků měšťany i městy od počátku jakousi systémovou anomálií,⁷ a proto bylo postaveno pod vnější kontrolu jednoduchým pravidlem – k platnosti příslušných právních aktů bylo zapotřebí zvláštního královského povolení. To zůstalo zachováno i v rámci nového uspořádání politických poměrů, k němuž došlo po skončení husitských bouří. Tak

4 O její sumarizaci se pokusil Julius LIPPERT, *Bürgerlicher Landbesitz im 14. Jahrhundert*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. 1, 2/XL, 1901, s. 1–50, 169–211.

5 Soubor byl vydán v *Codex iuris Bohemici* (dále CIB), Tomi II. pars 2., Pragae 1870, s. 256–283, č. 11. Zde je v úvodu na s. 256 zdůvodněna datace a je zde také odkaz na pět rukopisů, v nichž se tato sbírka zachovala.

6 CIB, Tomi II. pars 2., s. 275, čl. 131.

7 Podobnou, avšak „protisměrnou“ anomálií byla držba městských domů šlechtici. Jedná se o samostatné, zjevně poněkud populárnější badatelské téma, které je ovšem z hlediska zaměření této studie spíše komplementární. Z novějších prací srovnej např. Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřátelé*. Město středovýchodní Evropy (1500–1700), Praha 2006, zejm. s. 147–167, Václav CHMELÍŘ, *Raně novověká šlechta ve městech a česká historiografie posledních dvaceti let*, in: *Města ve středověku a raném novověku jako badatelské téma posledních dvou desetiletí*. Stati a rozšířené příspěvky z 30. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve dnech 11. a 12. října v Clam-Gallasově paláci v Praze (Documenta Pragensia XXXII/2), Praha 2013, s. 93–101, a naposledy Marek STARÝ, *Aristocratic Enclaves as a Foreign Legal Element in Urban Space*, *The City and History* 2/XI, 2022, s. 27–55.

byl za vlády Ladislava Pohrobka v polovině 15. století vydán soudní nález, výslovně umožňující „*aby nižádný měšťánin po dnešní den nižádných dědin a zbožie svobodných nekupoval bez královny M[ilos]ti zvláštnieho povolenie*“,⁸ resp. „*aby měšťanuoem bylo ve dsky kladeno dědictví svobodné s povolením*“.⁹

Toto omezení se posléze transformovalo ve výsadu, a to ve chvíli, kdy šlechta chtěla měšťům užívání zemských desk dále omezit podmínkou předběžného souhlasu zemského sněmu. V nastalé při se ale města zaštitila právě výše uvedeným nálezem a králi Vladislavovi II. nezbylo v tomto případě než znovu potvrdit dosavadní status quo.¹⁰ Uvedené uspořádání bylo převzato i do dalších zemských zřízení z poloviny 16. století – v roce 1549 bylo v článku G 40 konstatováno, že „*koupili-li by Pražané neb které město co k obci, neb osoby v městech, na svobodných dědinách aneb statcích: ty takové dědiny a statky tak koupené, s povolením J[eho] M[ilos]ti královské, aby sobě bez prodlení ve dsky zemské klásti dali, tak jak od starodávna bývalo*“,¹¹ a doslova stejný text (pouze redukovaný pouze o posledně uvedený odkaz na starobylost takového uspořádání) se objevil i v další redakci z roku 1564, tentokrát v článku E 28.¹²

Skutečnost, že byli v textu zemských zřízení zbytku městského stavu explicitně předřazeni Pražané, se zdá na první pohled logická a odrážející vnitřní hierarchii městského stavu. Je ale třeba upozornit, že výše nastíněná obecná právní úprava se na Prahu – či přesněji řečeno některá pražská města a jejich měšťany – dlouhodobě nevztahovala. Měšťanům Starého Města pražského byla totiž svoboda klást si majetky do desk, a tedy i nabývat bez panovníkova povolení zemskodeskových statků, výslovně garantována již privilegiem císaře Karla IV. ze 4. srpna 1366.¹³

8 *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské* (dále AČ), díl III., Praha 1844, s. 311, č. 183.

9 Parafraze obsažená ve výpovědi krále Vladislava z roku 1502, otištěná v AČ, díl VI., Praha 1872, s. 249–264, č. 18 (zde s. 255).

10 AČ, díl VI., s. 249–264, č. 18 (zde s. 256 – „*Jakož sú města ukázali nález za krále Ladislava předka a ujce Našeho učiněný ... že je města při tom nálezu zuostavujem ... aby měšťuoem kladeno ve dsky nebylo leč s povolením Naším zvláštním neb budoucích kráľuoem českých*“).

11 CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., Pragae 1882, ZZ 1549, s. 251, čl. G 40.

12 CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1564, s. 561, čl. E 28.

13 Text německého originálu a pozdější český překlad jsou v *Codex juris municipalis regni Bohemiae* (dále CIM), Tomus I., Praha 1886, s. 142–144, č. 87 (příslušná pasáž má znění „*daz alle burger da selbst, ire erben vnd nachkomen ewiclich vorwerk, erbe, eygen, czinse, guelte, heuser vnd ekker vf dem land kaufen moegen vnd dy selben wider vorkaufen*“). Starobylost tohoto právního stavu dosvědčuje desková intabulace z roku 1454, kdy před zemský soud předstoupili představitelé Starého Města a „*ze všech zboží a dědin svobodných, kteréž jich měšťané mají, držíe a požívají, chtěie a podvolují sě trpěti práva zemská, jakož od starodávna držáno jest bylo, totiž za času někdy slavné pamě-*

Zřejmě ještě v průběhu středověku obdrželo podobné privilegium i Nové Město pražské.¹⁴

Za připomenutí na tomto místě dozajista stojí jedna z pasáží Všehrdových Knih devaterých, kde autor (sám vzešlý z městského prostředí) kategoricky tvrdil, že královské svolení potřebují k zakupování deskových statků všechna města a měšťané („žádnému měšťaninu, žádnému městu, žádnému dědinníku, sedláku žádnému nic nemá ve dsky kladeno býti, neb jim jest kupování zboží svobodných zapověděno, leč by k tomu král J[ebo] M[ilos]t povolení ráčil dáti“), jedním dechem ale připouštěl, že pražská města si nárokují právo se bez tohoto svolení obejít, přičemž explicitně zmiňoval jak Staré, tak i Nové Město („Praha však toho chce svobodu před jinými městy mieti, aby obyvatelóm jejiem, budte sedláci nebo dědinníci nebo jiní jacíž koli obchodníci, ve dsky kladeno bylo, když právo městské příjmu a domy v Praze mají, cožby oni koli na zemi kúpili, bez povolenie královského, tak Staré Město jako Nové“).¹⁵

Také ve výše citované výpovědi krále Vladislava II. mezi šlechtou a městy z roku 1502 bylo obecné pravidlo o obligatorním královském souhlasu doplněno speciální normou, že „což se Pražan dotýče, ti mají při té svobodě zachování býti, kteréž sú prve užívali, totižto aby jim ve dsky bez relátoruov kladeno, i kšaftové jich aby byli vpisováni, poněvadž sú páni a rytierstvo proti tomu nic neodpírali“.¹⁶ Z textu

ti Karla císaře čtvrtého a za krále Václava, že svrchupsný Přebch purkmistr a konšelé přísežnie i obecnie svým i jiných konšeluov přísežných i vsie obce jménem ke všem věcem nahoře psaným podvolili sú sě a podvolují; a páni sú jim toho popřáli“. AČ, díl III., s. 314, s. 188. Kupodivu Vladimír KLECANDA, *Obnovení desk zemských po požáru r. 1541*, in: Příspěvky k studiu desk zemských, svazek 1., Praha 1918, s. 60–61, pozn. 214, i když nepopíral starobylost tohoto práva Pražanů, považoval za první jeho písemné potvrzení až zřízení o obnovení zemských desk z roku 1541 a následnou konfirmaci práv Pražanů ze strany Ferdinanda I. 24. září 1554 – viz CIM, Tomus I, s. 476–478, č. 281 (poznámky za textem).

14 Originál privilegia pro Nové Město, jež by se týkalo zakupování deskových statků, se nedochoval a jeho existence není s jistotou patrná ani z povšechné konfirmace císaře Zikmunda z 1. října 1436. Viz CIM, Tomus I, s. 230–232, č. 141. Zmínka se o něm ostatně nečiní ani v některých rukopisech Starých letopisů českých, v nichž se nachází obsáhlý text věnovaný sporům Starého a Nového Města, jež v souvislosti s císařskou konfirmací vyvstaly. Viz *Dáwnj práva i rozepře nowého a starého měst Pražských (Ze starého rukopisu bibliotšky Děčinské)*, Časopis českého Museum 3–4/X, 1836, s. 299–322; František ŠIMEK (ed.), *Staré letopisy české z rukopisu křižovnického*, Živá díla minulosti, svazek 24, Praha 1959, s. 130–140. Absence zmínky o této výsadě však neznamená nic víc, než že v daném okamžiku nešlo o právo sporné a v zásadě ani příliš aktuální. O vydání příslušného privilegia však lze v kontextu dalších citovaných pramenů jen stěžii pochybovat.

15 CIB, Tomi III. pars 3., Prague 1867, s. 171–172, kniha IV., kap. 5, odst. 4.

16 AČ, díl VI., s. 249–264, č. 18 (zde s. 256).

není jednoznačně patrné, zda jsou „Pražany“ míněni stejně Novoměstští jako Staroměstští, z širšího kontextu se to ale zdá pravděpodobné. Dlužno doplnit, že Vladislavova výpověď garantovala právo svobodného nákupu deskových statků též Kutné Hoře a jejím obyvatelům, a to s odkazem na nedávné povolení, které obdrželi ze strany zemského soudu („*Což se pak Horníkuov dotýče, těm také aby ve dsky kladeno bylo bez relátora, tak jakož mají dskami památnými povolení od pánuov a vladyk z plného soudu léta 1501., v sobotu po svatém Řehoři*“).¹⁷ Ve skutečnosti ale Kutnohorští měšťané obdrželi právo svobodného zakupování deskových zboží již 13. prosince 1371 od Karla IV. a potvrzeno jim to bylo znovu v roce 1454 králem Ladislavem Pohrobkem.¹⁸

Na zvláštní režim Pražanů a „horníků“ pamatovalo také obsáhlé usnesení týkající se obnovení zemských desk, které v roce 1541 podlehly zhoubnému požáru, jenž kromě Malé Strany zachvátil i Pražský hrad. Dotčené usnesení bylo přijato již 5. prosince zmíněného roku a v posledním, sedmnáctém článku mimo jiné řešilo rovněž intabulační právo měst a měšťanů – zatímco u obou pražských měst a Kutné Hory bylo s odkazem na jejich starší privilegia neomezené, u ostatních měst figurovala nadále podmínka královského povolení („*Item, Pražanuom a Horníkuom aby ve dsky kladeno bylo a svobodně šlo, což by sobě koli k obci anebo osoby na zemi statkuov svobodných koupili, jakž na to jich privilegia se vztahují a toho od starodávna v užívání byli; též také kšaftové jich mají jim ve dsky kladení býti bez zvláštní relací* J[ebo]

17 AČ, díl VI., s. 249–264, č. 18 (zde s. 256). Dotyčná výpověď ve formě vkladu do památných zemských desk, datovaného 13. března 1501, byla otištěna v AČ, díl VI., s. 230, č. 10.

18 CIM, Tomus II., Praha 1895, s. 642–644, č. 449 (zahrnut je i český překlad původně německé listiny); CIM, Tomus III., Praha 1948, s. 289–291, č. 166. Na listiny upozornil již V. KLECAN-DA, *Obnovení desk zemských po požáru r. 1541*, s. 60–61, pozn. 214. O tom, že toto právo začalo být vzápětí po svém udělení reálně využíváno, snesl doklady Tomáš BOROVSÝ, *Venkovské statky kutnohorských měšťanů v předhusitském období*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C) 47, 1999, č. 45, s. 65–78. J. HASNER, *Handbuch des landtäfflichen Verfahrens im Königreiche Böhmen*, s. 246–250, uvedl s odkazy na materiály z pokročilého 17. století, že deskové právo měli mít též měšťané Kadaně, a to na základě privilegia krále Jana Lucemburského. Normativní ani pragmatické písemnosti z období 15. a 16. století ale existenci takové výsady nepotvrzují. Jejím dokladem přitom sama o sobě není ani doložená držba venkovských statků městem i jednotlivými měšťany v 15. a 16. století, o níž stručně Petr RAK, *Správa města Kadaně v letech 1465–1620*, Ústí nad Labem – Praha 2014. Snad by se mohlo jednat o odkaz na Janovo privilegium z 24. prosince 1319, otištěné v CIM, Tomus II., s. 186–188, č. 111, v němž se uvádělo, že koupí-li měšťan statek od šlechtice, má z polovice tohoto zboží platit s městem berně a jiné platy. Z toho ale nelze automaticky usuzovat na neomezené právo takové transakce uskutečňovat. Znovu bylo uvedené privilegium králem Janem potvrzeno v roce 1337. CIM, Tomus II., s. 268–269, č. 156.

*M[ilosti] Kr[álovské]. Jiným pak městuom s povolením J[eho] M[ilosti] K[rálovské] do desk také jíti má“.*¹⁹

Odpověď na otázku, jak to, že tyto výsady pražských měst a Kutné Hory nebyly reflektovány zemskými zřízeními z let 1549 a 1564 a Pražanům zde naopak bylo explicitně uloženo, aby stejně jako jiní usilovali o panovníkův souhlas, je nutno hledat v kontextu nevydařené stavovské rezistence v době šmalkaldské války.²⁰ Je všeobecně známo, že trest, který následoval, se rozhodující měrou svezl na hlavu královských měst, jež byla připravena o podstatnou část svých privilegií. Podrobnější analýza těchto sankcí zůstává výzvou pro další výzkum. Pokud jde o pražská města, je v této souvislosti třeba zmínit list krále Ferdinanda I. z 24. září 1547, jímž prohlásil za propadlá všechna privilegia Starého Města pražského s výjimkou jmenovitě uvedených, jejichž platnost byla potvrzena i pro futuro.²¹ V tomto seznamu 22 listin se ale Karlovo výše zmíněné privilegium z roku 1366 nenacházelo, což znamená, že výsada svobodného zakupování deskových statků byla Starému Městu tímto krokem odebrána. Podobně o ni bylo připraveno i sousední Nové Město.

Z tohoto úhlu pohledu je pak třeba chápat iniciativu z roku 1553, kdy zástupci obou pravobřežních pražských měst žádali zemský sněm o přímluvu, „*aby oni Pražané statky svobodné pozemské kupovati, prodávati i ve dsky zemské jim kladeny býti mohly, tak jakž jest to od starodávna bývalo*“. Důvodem tu nebylo, že by toto jejich oprávnění upadlo v zapomnění, ale jeho předchozí formální odebrání ze strany panovníka.

Zemský sněm skutečně do svého usnesení zařadil přímluvu arciknížeti Ferdinandovi, aby u svého otce za Pražany v této i jiných záležitostech přimluvil.²² Tato iniciativa padla na půdu částečně úrodnou a v následujícím roce vyšly z dvorské kanceláře královy listy, jejichž vložení do zemských desk panovník nařídil, a pověřil 24. září 1554 nejvyššího hofmistra Jana staršího Popela z Lobkovic a nejvyššího písaře Volfa Vřesovce z Vřesovic, aby byli intabulaci přítomni jako relátoři. Doslova

19 Usnesení bylo zapsáno do nového trhového kvaternu desk zemských – viz Národní archiv (dále NA) Praha, fond Desky zemské, Desky zemské větší (dále DZV) I, fol. B 19r – B 24v. Edičně je zpřístupněno v *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu* (dále SČ). Díl I., Praha 1877, s. 523–529, č. 294. Na tuto edici je odkázáno také v Anna VAVROUŠKOVÁ (ed.), *Desky zemské království českého. Řada I. Kvaterny trhové. Svazek 1. Kvatern trhový běžný černý od léta 1541–1542 (Desky zemské větší č. 1)*, Praha 1941, s. 50, č. 105. Srovnej také V. KLECANDA, *Obnovení desk zemských po požáru r. 1541*, s. 23–28 a 60–61.

20 O ní naposledy Petr VOREL, *Šmalkaldská válka v evropských dějinách 1546–1547*, Pardubice 2021.

21 CIM, Tomus I., s. 389–391, č. 235, text je třeba částečně doplnit pomocí ibid., s. 413–420, č. 250.

22 SČ, díl II., Praha 1880, s. 650–660, č. 235 (zde s. 655).

bylo jednomu každému z pravobřežních pražských měst povoleno, „*aby k obci, tolikéž i obzvláštní osoby, měšťané, kteříž domy své v témž městě mají, statky pozemské, jakž předešle bývalo, kupovati a sobě do desk zemských vkládati dáti mohli*“. Určitou vadu na kráse představovala ovšem skutečnost, že toto povolení bylo vydáno jako prozatímní, neboť Ferdinand jasně zdůraznil, že takové povolení „*toliko do vůle Naší státi a trvati má a nic děle*“.²³

Zajímavé je, že navzdory tomuto nepochybnému projevu královské vstřícnosti vznikla na zemském sněmu v roce 1558 další suplika, jíž shromážděné stavy adresovaly přímo králi (a nyní již zároveň i císaři) a v níž se mimo jiné přimlouvaly, aby bylo „pánům Pražanům“ navraceno právo kupovat pozemské statky a klást si je do zemských desk. Přitom se tu objevil nový, pozoruhodný, zřejmě ale z velké části fiktivní argument, že bohatí měšťané z Prahy odcházejí, aby se mohli zakoupit na venkovských statcích, což vede k nedostatku osob vhodných k obsazení do úřadů.²⁴ Vzhledem ke skutečnosti, že když měla být v roce 1562 vložena Starému Městu pražskému do desk ves Strašnice, jmenoval Ferdinand karlíštejnského purkrabího Jana Bořitu z Martinic relátorem, jenž měl příslušnou intabulaci zajistit,²⁵ zdá se, že privilegium z roku 1554 bylo buď odvoláno, nebo nebylo v praxi z nějakého důvodu respektováno.

K trvalému a nezpochybnitelnému navrácení někdejšího práva pak nedošlo ani dalšími majestáty, které byly vydány pro Staré Město v letech 1558 (4. prosince), 1562 (25. března a 22. září), 1575 (17. prosince) a 1593 (5. července)²⁶ a pro Nové Město v letech 1558 (4. a 16. prosince), 1575 (17. prosince) a 1590 (9. dubna).²⁷ Skutečnost, že do zemského zřízení z roku 1564 byla mechanicky převzata norma z patnáct let starého zákoníku, se v tomto kontextu nijak zvláště překvapivá nejeví.

23 Oba textově zcela totožné císařské mandáty, adresované nejvyššímu hofmistrovi a nejvyššímu písaři byly 10. prosince 1554 intabulovány do NA Praha, Desky zemské, Desky zemské stavovské (dále DZSt) 43, fol. J 15v (Staré Město) a J 16r (Nové Město). Zmínka o nich je v CIM, Tomus I., s. 476–478, č. 281 (zde s. 478) a s. 483–485, č. 285 (zde s. 485).

24 SČ, díl III., Praha 1884, s. 5–7, č. 6 („*Také k V[áš]i Kr[álovské] M[ilosti] se přimlouváme na žádost pánuov Pražan strany statkuov pozemských, aby je, jakž prvé bývalo, kupovati a do desk zemských sobě klásti dáti mohli; a prosíme, že se v tom k nim milostivě nakloniti ráčíte, neb ty příčiny toho předkládají, kterak přední měšťané z města se ven hostí a jinde sobě statky kupují, a tou příčinou obávají se, že se osob V[áš]i Kr[álovské] M[ilosti] na ouřady i jináč dostávati nebude*“).

25 CIM, Tomus I., s. 429, č. 255.

26 CIM, Tomus I., s. 413–420, č. 250 (1558); s. 427–429, č. 253 (březen 1562), s. 430–437, č. 256 (září 1562); s. 450–452, č. 266 (1575); s. 470–476, č. 280 (1593).

27 CIM, Tomus I., s. 420–427, č. 251 a 252 (1558); s. 452, č. 267 (1575); s. 465–467, č. 278 (1590).

Teprve na sklonku 16. století se oběma uvedeným pražským městům podařilo dopracovat se znovu k tomu, že bylo jejich deskové právo obnoveno jako úplné a časově neomezené. Jako první obdrželo příslušné privilegium Staré Město, a to 5. července 1593. Jádrem dispozice bylo doslova převzato z privilegia z roku 1554, zásadní odlišností bylo ve smyslu shora uvedeného pouze konstatování, že toto povolení „*státi a trvati má nyní i na časy budoucí a věčný, a to beze vsí překážky Naší císařské, dědicův a budoucích Našich, králův českých*“.²⁸ Privilegium pro Nové Město následovalo 6. listopadu 1595, přičemž jeho text byl se staroměstským prakticky totožný.²⁹

V této souvislosti jistě stojí za upozornění, že v obou mandátech, jež císař adresoval vybraným relátorům, kteří měli asistovat při intabulaci privilegií, se objevila výhrada, že vydání privilegia nemá být „*k žádnýj újmě právu a spravedlivosti Naší, kderůž na těch osobách, kderi jsou sobě sami před touto milostí statky pozemský bez relací Naší královský do desk zemských vložili a z toho od prokurátora Našeho již obelání jsou, a neb ještě by obelání býti mohli*“.³⁰ Z toho se zdá patrné, že minimálně z pohledu dvora již privilegium z roku 1554 jako platné vnímáno nebylo.³¹ přičemž zánik platnosti mohl být možná spojován s úmrtím jeho vydavatele, císaře Ferdinanda I. v roce 1564 (avšak s touto hypotézou nesouzní znění privilegií z osmdesátých let, o nichž bude pojednáno dále).

Nepříliš známá je skutečnost, že v mezidobí, kdy obě pražská města bojovala o definitivní obnovu práva svého a svých obyvatel, zakupovat se svobodně na venkovských deskových statcích, podařilo se tuto výsadu získat dalším dvěma královským městům.

V první řadě to byla západočeská metropole Plzeň. Konkrétně k tomu došlo 17. října 1580. Originál privilegia s císařskou majestátní pečeti, vydaného na Praž-

28 CIM, Tomus I., s. 476–478, č. 281.

29 CIM, Tomus I., s. 483–485, č. 285. K tomu srovnej i materiály uložené v NA Praha, fond Stará manipulace, sign. P 124/65, i.č. 2722, kart. 1860.

30 Při vložení staroměstského privilegia měli být relátory dvorský sudí Václav z Říčan a podkomoří Humprecht Černín z Chudenic. Mandát byl vydán zároveň s privilegiem, 5. července 1593, a do desk byl vepsán 23. srpna. DZSt 48, fol. M 19v – M 20r. Relací při vkladu privilegia novoměstského pověřil panovník 6. listopadu 1595 (intabulováno 15. prosince) nejvyššího komorníka Jana nejstaršího z Valdštejna a nejvyššího písaře Michala Španovského z Lisova. DZSt 49, fol. E 3r – E 3v.

31 Teoreticky mohl být zánik jeho platnosti spojován se smrtí jeho vydavatele, císaře Ferdinanda I., v roce 1564. Proti tomu ale hovoří na jedné straně vklad Strašnic s relátorem již v roce 1562, na straně druhé pak dále rozebíraná privilegia z osmdesátých let 16. století, v nichž se naopak objeví odkazy na „deskové právo“ obou pražských měst.

ském hradě, je uložen v Archivu města Plzně,³² do zemských desk byl ale jeho text vložen teprve v roce 1650.³³ Pozdější opis textu listiny, charakterizované jako „*Privilegium Ius Incolatus der Stadt Pilsen betrefend*“, se nachází v knize privilegií různého druhu (časově vymezených léty 1580–1592), tvořící součást fondu Salbuchy v Národním archivu v Praze.³⁴ Výsada je také reflektována např. v přehledu dějin Plzně, sestaveném ve druhé polovině 19. století městským archivářem Martinem Hruškou.³⁵

O nemnoho později, 19. února 1583, obdržel obdobné privilegium pro městskou obec stejně jako pro jednotlivé měšťany také Žatec. I v tomto případě se dochoval jak originál (ve Vídni vydané) listiny, uložený ve fondu městských písemností, dislokovaném dnes ve Státním okresním archivu v Lounech,³⁶ tak pozdější opis v tomtéž salbuchu, do něhož bylo přenesen i text privilegia plzeňského. V případě Žatce pod názvem „*Confirmatio aller Privilegien und Freyheiten der Stadt Sattz, mit Transferirung ihres Jahrmarktes auf eine andere Zeit, dann Ertheilung des Iuris Incolatus*“.³⁷

Jak patrně, pozdější opisy charakterizují obsah výsady, jež byla Plzni a Žatci, respektive jednotlivým jejich měšťanům poskytnuta, jako „*ius incolatus*“, což se zpravidla vnímá jako ekvivalent českého termínu „*obyvatelské právo*“. K tomu se ovšem sluší dodat dvě věci. Za prvé, pojem inkolát, jakkoliv v literatuře běžně používaný i pro období pozdního středověku a raného novověku, se do dobových písemných pramenů začal prosazovat až po polovině 17. století. Jeho použití pro dobu rudolfinskou tak představuje anachronismus, vzhledem k době vzniku salbuchů ovšem snadno pochopitelný.³⁸ Za druhé, obyvatelské právo (v německých raně no-

32 Archiv města (dále AM) Plzně, Listiny, sign. I 364, i.č. 49.

33 DZV 150, fol. H 3r – H 4v.

34 NA Praha, fond Salbuchy (dále SAL), kniha č. 11, i.č. 1, fol. 56v – 58v.

35 Martin HRUŠKA, *Knih pamětní král. krajského města Plzně od roku 775 až do 1870*, Plzeň 1883, s. 103–104. Pro úplnost možno dodat, že v NA Praha, fond Stará manipulace (dále SM), sign. P 106/P 19, i.č. 2694, kart. 1770, je koncept Rudolfova mandátu (datovaného 24. ledna 1581) nejvyššímu hofmistrovi (Ladislavovi Popelovi z Lobkovic), aby byl relátorem při intabulaci tohoto majestátu.

36 Státní okresní archiv (dále SOKA) Louny, fond Archiv města Žatec, sign. I A 25, i.č. 28.

37 SAL, kniha č. 11, i.č. 1, fol. 140r – 142r. K. ADAMOVÁ, „*Kladení*“ *svobodných nemovitostí měšťany a městy do desk zemských*, s. 208, pozn. 14, reflektovala ve vztahu k Žatci pouze pozdější privilegium Marie Terezie z roku 1746.

38 K pronikání pojmu inkolát do úřední praxe srovnej např. Jiří BRŇOVJÁK, *Šlechticem z moci úřední. Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705–1780*, Nobilitas in historia moderna, Tomus VII, Ostrava 2015, s. 105. Sám autor zde vyjádřil svůj nesouhlas „*s terminologickým přenášáním pojmu inkolát do předbělohorské tradice přijímání do stavovských obcí*“. I když tento postoj

vověkých pramenech „*Einwohnerrecht*“) představovalo soubor subjektivních práv, jejichž nositeli byly v drtivé většině osoby fyzické. Pouze ty lze také nalézt v seznamu těch, jimž bylo v předbělohorské době v Čechách rozhodnutím zemského soudu propůjčováno.³⁹ Je pravdou, že základem tohoto souboru bylo právo svobodně nabývat deskových statků, přesto se dá u právnických osob o obyvatelském právu, resp. inkolátu hovořit pouze s jistou licencí. Oprávnění, jež bylo příslušnými panovníckými majestáty udělováno, lze tedy charakterizovat úžeji jako „deskové právo“, resp. „deskovou způsobilost“ (odpovídající německý termín „*Landtaffelähigkeit*“ se ostatně v raně novověkých materiálech rovněž nezdřívka objevuje).

Nutno zdůraznit, že obě listiny, které nota bene vznikly jen s nevelkým časovým odstupem, si příliš podobné nejsou. První rozdíl je nápadně patrný již z nadpisů, které použili autoři salbuchových transkripcí několik století po vydání originálů listin – zatímco plzeňské privilegium pojednávalo právě jen a pouze o právu zakoupovat deskové statky (na čemž nic nemění v naraci použitý obrat, že představitelé města před císaře předstoupili a žádali, „*abychom jim dole psané milosti znovu dáti a vysaditi a těch majestátem Našim císařským milostivě potvrditi ráčili*“, neboť vůči této prosbě je další text listiny prakticky intaktní a spíše než práva formuluje očekávání ohledně budoucího chování Plzeňských), žatecké je koncipováno v prvé řadě jako obecná confirmace všech milostí, privilegií, majestátů a obdarování, dále řeší změnu termínu jednoho z jarmarků, jimiž bylo město v minulosti obdařeno,⁴⁰

v žádném případě nepostrádá logiku, je třeba upozornit na to, že jakkoli došlo po Bílé hoře v udělování obyvatelského práva k zásadním posunům v právní úpravě, na předbělohorskou tradici se zcela nepochoybně navazovalo. Navíc, jak sám autor rovněž upozornil, má zpětná projekce pojmu „inkolát“ do předbělohorského období velmi silnou a zažitou tradici, proti níž je obtížné se vymezovat. Výhodou této projekce je přitom také jednoduchost a „údermost“ pojmu inkolát vůči složitějším jazykovým konstrukcím, které se v souvislosti s přijímáním do země v 15.–17. století používaly.

39 K udělování obyvatelského práva podrobně Marek STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé. Udělování českého obyvatelského práva (inkolátu) v době předbělohorské*, Praha 2018. Zde jsou shromážděny i odkazy na starší literaturu. Pro úplnost možno dodat, že i v pobělohorské době udělili Habsburové inkolát pouze třem právnickým osobám, a to církevním, konkrétně klášterům sv. Anny a sv. Jakuba ve Vídni (1652, resp. 1653) a kapitule sv. Petra v Budyšíně (1702). Srovnej TÝŽ, *Vídeňské kláštery jako nositelé obyvatelského práva a držitelé českých statků v 17.–18. století*, in: Zábaj Horák, Petra Skřejpková (eds.), *Pocta Jiřímu Rajmundu Treterovi*, Praha 2020, s. 321–334.

40 O tom, že vyjednávání ohledně tohoto privilegia trvalo poměrně dlouhou dobu, svědčí koncept listu Rudolfa II. hejtmánům žateckého kraje s datem 2. června 1581, v němž panovník sděloval, že je Žateckými ponížěn žádán o „*obdarování a přeložení na jiný čas jarmarku jejich podzimmho při confirmování privilegii jejich*“. SM, sign. P 106/Ž 4, i.č. 2702, kart. 1814, fol. 12r – 12v.

a teprve za tím vším přichází jako pověstná třesnička na dortu pasáž věnovaná svobodnému nabývání deskových statků.

Pokud jde o narace, shodným rysem obou listin je poukaz na žádost (v případě Plzně výše již avizovanou) o potvrzení předchozích panovnických obdarování. U Plzně, která se již od husitských válek profilovala jako jedna z pevných bašt katolické víry, našla tato skutečnost odraz v dosti obsáhlém pochvalném poukazu na to, že její obyvatelé „*od založení téhož města Plzně v jednotě víře svaté katolické římské ustavičně a neprominutedlně bez přerušeni trvali, což se také z mnohých bulí zlatých a privilejí předkuov Našich, císařuoiv římských a kráľuoiv českých slavné paměti jmenovaným Plzeňským za předkuom našim vždycky činěným službám, kderěž Nám až posavad činí, činiti nepřestávají a napotom každého času činiti povinni budou*“. Žatecké privilegium z pochopitelných důvodů podobnou glorifikaci postrádá a jeho narace je prakticky jen rekapitulací obsahu požadavků, s nimiž představitelé městské samosprávy před panovníka předstoupili (či spíše které adresovali v písemné suplice, podané prostřednictvím české dvorské kanceláře).

Jde-li o samotnou dispozici obou listin, i po „odfiltrování“ té části žateckého privilegia, jež obsahuje obecnou confirmaci privilegií a přeložení trhu ze dne svatého Augustina (28. srpna) na den svaté Kateřiny (25. listopadu) je na první pohled patrné, že je textace „inkolátní“ pasáže velmi odlišná. Nejde ale jen o využití jazykových prostředků, nýbrž i o některé zřetelné posuny obsahové.⁴¹

Plzeň (1580)

„aby netoliko jmenovaní purkmistr a konšelé i všecka obec téhož města Plzně, nynější nebo budoucí, jakž jsou toho prve vždycky moc měli, ale i také jeden každý svobodný a usedlý měštěnin plzeňský, s nimi se v též víře svaté katolické římské srovnávající, statky pozemské jako k obecnímu a zádušnímu, též také i k osobnímu držení a užívání, kdož by kdy z nich to nyní a nebo budoucně býti

Žatec (1583)

„aby jim buď k vobci, nebo osobám obzvláštním a měšťanuom téhož města, tak jako měšťanuom Starého Města pražského, když by jaké statky pozemské koupili a toho jim potřeba nastala, bez zvláštních Našich a nebo budoucích Našich kráľuoiv českých relati do desk zemských kráľovství českého od ouředníkuov menších pražských týchž desk zemských kladeno a zapisováno bylo a o týchž stat-

⁴¹ Transkripce českých textů vycházejí z obecně uznávaných pravidel, která stanovili Ivan ŠTŮVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*. Praha 2002, zejm. s. 53–57.

mohl a nebo mohli, kupovati, je sobě do desk zemských království českého bez relací Naši jakožto krále českého a budoucích Našich, králuov českých, klásti a v té svobodě a tím vším právem, jakž obyvatelové měst Našich pražských toho užívají a sobě do rýchž desk zemských kládou, též užívali a drželi i na časy budoucí a věčné užívati a držeti mohli a moc měli“

cích aby také týmž způsobem jako nadepsaní Pražané a měšťané staroměstští řídit i kšaftovati mohli a moc měli“

U plzeňského privilegia v první řadě překvapuje tvrzení, že město jako takové se „*prve vždycky*“ výsadě svobodného kupování statků bez královské relace těšilo, k čemuž byla jako novum připojena tatáž výsada i pro jednotlivé měšťany. Pro takové tvrzení se ve starších pramenech nenachází žádná opora. Naopak, výše citované materiály spojené s obnovením desk zemských v roce 1541 poměrně jednoznačně dokazují, že ze všech českých královských měst si mohly majetky svobodně intabulovat pouze Staré a Nové Město pražské a Kutná Hora.

Další velmi zásadní specifikum privilegia z roku 1580 je omezení, spočívající v tom, že se mělo vztahovat pouze a výhradně na měšťany katolického vyznání. Logicky to souznělo s následující pasáží listiny, v níž císař po Plzeňanech požadoval, aby zachovali svaté víře pod jednou věrností, osoby jiné víry, ať již jakéhokoliv stavu, mezi sebe nepřijímali, odpadlíky od katolictví ve městě netrpěli, evangelíky nepouštěli do městských úřadů, své syny dávali výhradně do katolických škol a bránili tomu, aby se do města dostávali „bludné a sektářské“ knihy. Tato programová podpora svatě římské víry v západočeské metropoli je určitě důležitým kamínkem v mozaice složitého náboženského vývoje v Čechách mezi husitskými bouřemi a třicetiletou válkou.

Konečně není bez zajímavosti, že zatímco plzeňské privilegium se co do obsahu udílené výsady odvolávalo na práva obyvatel „*měst Našich pražských*“, v listině pro město Žatec byla jako referenční odkaz uvedena pouze možnost daná „*měšťanuom Starého Města pražského*“, přičemž v další pasáži se ovšem ohledně možnosti svobodného kšaftování o deskových statcích hovořilo o „*Pražanech a měšťanech staroměstských*“.

V osmdesátých letech 16. století tak podle všeho v české dvorské kanceláři ohledně možnosti pražských měšťanů svobodně deskové statky kupovat pochybnosti nepanovaly. Naproti tomu v devadesátých letech byla při definitivním obno-

vení deskového práva staroměstských i novoměstských obyvatel ze strany císaře Rudolfa jeho existence přinejmenším pro období bezprostředně předcházející explicitně zpochybněna. Hypoteticky se nabízí myšlenka, zda toto poměrně náhlé zpochybnění nesouviselo s nástupem agilního jezuitského odchovance Jindřicha z Písnice do funkce královského prokurátora na počátku roku 1593.⁴² Více světla do celé záležitosti by snad v budoucnu mohlo vnést studium konkrétních případů, kdy reálně došlo k obeslání pražských měšťanů, kteří své statky zakoupili před vydáním příslušných Rudolfových privilegií. Samozřejmě za předpokladu, že se ohlasy těchto řízení dochovaly v deskových zápisech, resp. aktovém materiálu.

Zatímco u Plzně, která patřila k baštám katolické víry a v roce 1547 obdržela za věrnost Ferdinandovi I. na zemském sněmu „*najprvnější a nejprřednější blas*“ hned za pražskými městy,⁴³ nemůže být mimořádné „inkolátní“ privilegium chápáno jako překvapivé, u poněkud provinčního Žatce už je tomu jinak. Určitě by zřetelnými kandidáty na podobnou milost byla spíše další města, která si získala přízeň habsburských panovníků distancováním se od stavovského odboje v době šmalkaldské války (České Budějovice, Ústí nad Labem), popřípadě města, která Žatec převyšovala počtem obyvatel a ekonomickým (a v návaznosti na to i politickým) potenciálem.⁴⁴ Avšak nestalo se. Zřejmě z toho důvodu, že vydaná privilegia byla reakcí na žádost samotných městských samospráv a jiná česká města prostě o podobnou výsadu pro sebe a své měšťany neusilovala.⁴⁵

Výjimku z posledně formulovaného tvrzení představuje Malá Strana (Menší Město pražské), jejíž představitelé se ovšem na císaře Rudolfa v podobné záležitosti obrátili až o více než dvě dekády později. Konkrétně byla jejich nedatovaná žádost v české dvorské kanceláři přijata 13. února 1604. Purkmistr s městskou radou v ní ponížene poukazovali na těsné sousedství svého města s Pražským hradem, kde pa-

42 K osobě Jindřicha z Písnice srovnej především Karel STLOUKAL, *Jindřich z Písnice*, in: Sborník prací věnovaných J. B. Novákoví k 60. narozeninám, Praha 1932, s. 363–380; Václav BŮŽEK, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995, s. 80–85.

43 AM Plzně, Listiny, sign. I 339, i.č. 38.

44 Přesná demografická čísla nejsou pochopitelně známa, velikost českých předbělohorských měst je posuzována podle počtu domů, které snesl Eduard MAUR, *Urbanizace Čech v raném novověku*, Historická demografie 25, 2001, zejm. s. 18–24. Před Žatcem byly kromě pražských měst, Kutné Hory a také Plzně též Hradec Králové, Jáchymov, Litoměřice, Kadaň, Horní Slavkov, Chrudim, Most a Mladá Boleslav, a dokonce i poddanská města Litomyšl, Broumov, Chomutov a Česká Lípa (údaje se vztahují k roku 1618, je ale možné předpokládat, že během vlády císaře Rudolfa k žádným dramatickým posunům v pomyslném žebříčku největších měst nedošlo).

45 Otázkou je, nakolik žatecká iniciativa souvisela s majetkoprávní situací v regionu, v němž se prakticky nevytvořilo žádné rozsáhlé šlechtické dominium a naopak zde výrazně převažovala drobná držba nižší šlechty a erbovníků.

novník sídlí, a na svou setrvalou péči o rozvoj tohoto města („*my beze vší chlouby a marné chvály mluvíce a to píšíce, o to se všelijak staráme a pečujeme, aby se město toto Menší pražské, nejblíže residenci a stolice Vaší Cí[saršsk]é Mi[l]o[s]ti příležití, ku pochvale a užitku Vaší Cí[saršsk]é Mi[l]o[s]ti co může bejti nejvíce vzdělávalo i všelijak rozmáhalo*“), od čehož poněkud nesouvisle přeskočili k prosbě, aby jim císař prokázal „obzvláštní milost“ spočívající v tom, že oni sami, jejich následovníci v konšelských úřadech, a stejně tak i všichni ostatní měšťané, ať již ve městě narození, nebo městské právo během svého života získavší, budou moci „*statky pozemské kupovati a je sobě do desk zemských království českého bez obzvláštní Vaší Cí[saršsk]é Mi[l]o[s]ti i budoucích králův českých relací sami klásti i sobě dáti zapisovati*“. Žádost pak poněkud nadbytečně rozváděla, jaká další právní jednání s deskovými statky mají být Malostranským dostupná, což končilo sumarizujícím požadavkem, aby obecně „*desk zemských jako jiní obyvatelé království tohoto českého užívati mohli*“.⁴⁶

Podle dorsální poznámky si kancelář po obdržení supliky vyžádala dobrozdání prezidenta české komory, jímž byl v té době Štěpán Jiří ze Šternberka. Jeho vyjádření se bohužel nedochovalo, zato je ale k dispozici poměrně obsáhlý materiál, který zpracoval královský prokurátor Florián Daniel Mejstřícký z Vatikánu a na Charvátcích. Jeho nepodepsané „*Dobré zdání o Malostranské*“ nese datum 21. února, po projednání v české komoře pak bylo o dva dny později předáno do kanceláře.⁴⁷

Mejstříckého vyjádření je bezpochyby zajímavým příspěvkem k dějinám českého občanského práva, a zároveň reflexí úvah charakteru národnostního a jazykového, jež rezonovaly minimálně v části tradiční české stavovské komunity.⁴⁸ Pro tuto jeho zajímavost je jeho text in extenso zpřístupněn na závěr jako příloha. Lze přitom vyjádřit velmi pravděpodobnou hypotézu, že sumární stanovisko, jež královský prokurátor formuloval hned v úvodní části svého spisu, totiž že „*oni Malostranští té své žádosti proti starobylým dobrým řádům, proti zřízení zemskému*

46 SM, sign. P 124/5, i.č. 2722, kart. 1851, fol. 206r – 207v. Další exemplář je ibid., fol. 214r – 214v a 217v, vložen je do něj opis deskové relace o Staroměstských z roku 1593 (fol. 215r – 216v).

47 SM, sign. P 124/5, i.č. 2722, kart. 1851, fol. 209r – 211v. Příslušná kancelářská poznámka zní: „*Ad Cancellaria. Pro vyrozumění, co J[ebo] M[ilosti] C[isařské] prokurátor z strany prosby Malostranských za správu a dobré zdání dává. Actum in Consilio Cam[erae] Boh[emicae] ut s[upra]*“.

48 Jejich vyvrcholením bylo přijetí usnesení, označovaného jako „jazykový zákon“, na zemském sněmu v roce 1615. O něm Josef Vítězslav ŠIMÁK, *K výkladu zákona o zachování jazyka českého z roku 1615*, Sborník věd právních a státních XII, 1912, s. 173–184; Karolina ADAMOVÁ, *První česká federativní ústava z roku 1619*, Praha – Plzeň 2009, s. 37–40; TÁŽ, *Jazykový zákon (1615)*, in: Karel Schelle, Jaromír Tauchen (eds.), *Encyklopedie českých právních dějin*, II. svazek D–J, Plzeň 2016, s. 873–874.

a proti sněmovnímu všech tří stavův království českého s J[e]ho M[ilostí] C[isařskou] svolení užiti nemohou, protože jest neslušná“, bylo do značné míry reakcí na konkrétní pasáž suppliky Malostranských. Ti totiž přinejmenším netakticky a z ne zcela pochopitelného důvodu zdůraznili, že se má právo zakupovat deskové statky na všechny měšťany, „jenž by se v městě tomto, a neb ve všem království českém a v zemích k němu příslušejících a nebo i v cizích zemích zrodili a právo městské vedle starobylého způsobu ... od purkmistra a konšelův nynějších i budoucích dosáhli“.

Argumentace citovaného dobrozdání vycházela z tvrzení, že na Malé Straně žije poměrně málo Čechů a velkou část tamní populace tvoří cizinci. Z toho podle Mejstřického pramenilo nebezpečí, že se k vlastnictví deskových statků budou dostávat zahraniční spekulanti, kteří budou cíleně půjčovat mladým a v hospodářských záležitostech nezkušeným osobám, nechají je ručit deskovými statky a těch se pak snadno zmocní. Tyto obavy se jistě mohou zdát poněkud přemrštěné, zvláště jsou-li vystupňovány k tragickému výhledu, že skrze takové obchody budou Čechové z království vytlačeni a toto bude obsazeno cizími národy.

Mejstřický ovšem nezůstal jen u toho a pokračoval (poněkud obmyslně), že by vyhovění žádosti Malostranských vedlo ke ztenčení královské moci. Poukazoval přitom na to, že by se takto mohli v Čechách usazovat všemožní cizinci, kteří by pouze přijali městské právo a neprošli by standardní přijímací procedurou na zemském sněmu. Tím pádem by se mohlo jednat o cizí poddané, kteří by vůči českému králi neměli žádné povinnosti, neuznávali by ho za svého pána, mohli by bydlet v cizině a byl by problém dosáhnout jejich účasti na soudních řízeních či obecněji je přimět k tomu, aby hájili království a jeho právo.

Zajímavé je, že podle názoru královského prokurátora by Malostranští, pokud by byla jejich žádost kladně vyřízena, dosáhli „větších svobod“ a snadnějšího přístupu k deskovým statkům než příslušníci panského a rytířského stavu. Po stránce právní bylo takové tvrzení nesmyslné, Mejstřický tím snad chtěl vyjádřit obavu, že by přistěhovalí měšťané vzhledem ke svým majetkovým poměrům mohli k pozemským statkům přijít snáze než v průměru méně majetní příslušníci rytířského stavu, k němuž se sám (ovšem od nedávna) počítal.⁴⁹ Stejně nejasný je původ jeho

49 Daniel Florián Mejstřický, písař komorního soudu, byl do rytířského stavu přijat na zemském sněmu v roce 1593 a následujícího roku se ke stavu přiznal u desk zemských. V. KLECANDA, *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku*, s. 104, č. 206. K jeho působení v úřadu královského prokurátora srovnej Jaroslav DEMEL, *Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých. Díl I. Fiskální úřad království českého. Oddělení 1. Doba státu stavovského (až do roku 1620)*, Praha 1904, s. 126–128.

navazujícího tvrzení, že by tím došlo ke „znamenitému zmenšení“ císařských důchodů.

Své úvahy a hodnotící soudy doplnil královský prokurátor, jak se srovnávalo s jeho úřadem, také argumentací právní. Ta sestávala ze tří částí. Jednak to byl odkaz na článek A 18 aktuálně v té době platného zemského zřízení, vydaného v roce 1564.⁵⁰ Ten ale v zásadě pouze zakazoval prodej či jiné právní formy postoupení deskových statků cizincům bez povolení panovníka a stavů („rady zemské“). Dále Mejstřický upomínal na případ Kryštofa z Karlovic, který chtěl v roce 1575 prodat svůj statek některému cizinci a byl shromážděnými stavy odkázán na zemský soud, který měl rozhodnout, zda je případný kupec českého inkolátu hoden, a byl pro ten případ zmocněn mu ho udělit.⁵¹ Konečně, což mělo nepochybně největší váhu, se v dobrozdání objevil odkaz na další rozhodnutí zemského sněmu, konaného v inkriminovaném roce 1575. To se obracelo právě proti obyvatelům měst, kteří se mohli v zemi usazovat bez kontroly zemského sněmu (přijímání nových spoluměšťanů bylo v kompetenci jednotlivých městských rad) a následně se mohli s královským povolením, případně i bez něj (pokud se usadili v pražských městech či v Kutné Hoře), zakupovat na venkovských statcích. Napříště již měly i tyto osoby povinnost absolvovat tradiční přijímací proces na zemském sněmu.⁵²

V závěru svého vyjádření královský prokurátor přeladil na zdánlivě vstřícnější notu a podotkl, že panovníkovi zůstává samozřejmě otevřený prostor, aby Malostranským udělil stejné výsady jako Staroměstským a Novoměstským, pokud by to nebylo na újmu královských prerogativů, komorních důchodů, platného zemského zřízení a na něj navazujících sněmovních usnesení a pokut, které mají za porušení příslušných právních norem panovníkovi připadnout. V tomto smyslu odkázal na uvážení samotného císaře i jeho české komory.

Ačkoliv Malostranští své úsilí doprovodili dalším, nadmíru uctivým přípisem, který adresovali 9. května 1604 nejvyššímu kancléři Zdeňkovi Vojtěchovi Popelovi z Lobkovic a v němž prosili o podporu a přímlovu,⁵³ nedopadla celá kauza

50 CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 156–158, čl. B 15, ZZ 1564, s. 506, čl. A 18.

51 SČ, díl IV., Praha 1886, s. 269–310, č. 86 (zde s. 300). Pozoruhodné je, že kromě Kryštofa z Karlovic obdrželi podobné povolení i další šlechtické osoby, o nich se ale již Mejstřický nezminil. Srovnej blíže M. STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 128.

52 SČ, díl IV., s. s. 269–310, č. 86 (zde s. 275); M. STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 36.

53 SM, sign. P 124/5, i.č. 2722, kart. 1851, fol. 212r – 213v. K projednání v kanceláři došlo v tomto případě až 28. května. Za pozornost nepochybně stojí, že Malostranští svou žádost v tomto listu hodnotili jako „bohdá spravedlivou“ a poukazovali na to, že stejného privilegia dosáhla i jiná královská města, ba dokonce i některá města poddanská („panská“). Toto poslední tvrzení ale nebylo, nakolik je známo, pravdivé.

v jejich prospěch a požadované privilegium vydáno nebylo.⁵⁴ Nakonec se ho ale Malostranští dočkali v relativně nedaleké budoucnosti, a sice v roce 1629 (30. ledna).⁵⁵ Naproti tomu čtvrté pražské město, Hradčany, se k podobné výsadě dopracovalo až o mnoho později, v polovině 18. století (konkrétně 30. října 1751).⁵⁶

Pokud zůstane předmětem zájmu období předbělohorské, pak je třeba zdůraznit, že podle všeho neměly majestáty vydané Plzni a Žatci v praxi žádnou větší odezvu. V případě Plzně to přinejmenším pro první období, bezprostředně po vydání privilegia následující, dokazují stížnosti plzeňského rychtáře a obecních starších na hospodaření městské rady, sestavené v roce 1587. V nich vedle dalších výtek explicitně zaznělo, že dotčené „inkolátní“ privilegium, získané „*nemalým nákladem*“, představovalo zcela nevhodný, ba zbytečný výdaj z městského rozpočtu, „*neboť výsady nikdo dosud neužil a nezdá se, že by jí mohl užít*“.⁵⁷ A nic nenasvědčuje tomu, že by se to v následujících desetiletích zásadně změnilo, resp. že by z nově nabyté výsady dokázali významněji těžit ve zhruba 65 km vzdáleném Žatci. Naopak, Žatec po Bílé Hoře zřejmě svého oprávnění pozbyl, neboť mu bylo znovu uděleno až v roce 1746 (5. října).⁵⁸

54 Pro úplnost možno dodat, že podle poznámky na rubu jednoho z exemplářů supliky byla žádost Malostranských v kanceláři administrativně zpracovávána ještě v roce 1609. SM, sign. P 124/5, i.č. 2722, kart. 1851, fol. 217v.

55 SAL, kniha č. 43, i.č. 18, fol. 1r – 3v („*Landtaffel Fähigkeit für die Bürgerschaft der Stadt Prag Klein-Seiten*“). Klíčová pasáž má následující znění: „*aby ihned od datum listu tohoto Našeho jim purkmistru, radě, starším obecním, jak vši obci společně, tak jednomu každému z měšťanův zvláštně, kterýž by pořádně do společnosti jich měšťanské za spoluměšťana přijat byl, dsky zemské království českého, jakž výš dotčeno, bez relací Naší královské, dědicův a budoucích Našich, králův českých, sloužiti a oni jak obec, tak i měšťané malostranští nynější i budoucí k týmž dskám zemským tak a nejináče, než jako jini obyvatelé z stavův vyšších téhož království, též jini Pražané, volný a svobodný přístup majíce, statky pozemské, totiž svobodné a spupné dědictví, dle vůle, libosti a možnosti své kupovati, do desk sobě klásti a na sebe jakýmkoliv právem buď dědičným, nápadním i jinak jakkoliv převozovati, zápisy dlužní, věnní i jiné jakkoliv činiti mohli a summou těch všech práv, svobod, obdarování a milostí, kterýchž obyvatelé z stavův vyšších, jako i Pražané staroměstští při dskách zemských v oučastenství jich požívají, i oni měšťané malostranští všickni společně i jeden každý rozdílne, nynější i budoucí, beze všeho rozdílu oučastni byli a jich užívali, nyní i na budoucí věčné časy*“).

56 SAL, kniha č. 203, i.č. 79, fol. 208v – 221v. Podobně jako v případě Žatce, byla i zde konkrétní „inkolátní“ výsada spojena s kompletním potvrzením dalších privilegií.

57 Miloslav BĚLOHLÁVEK a kol., *Dějiny Plzně I. Od počátků do roku 1788*, Plzeň 1965, s. 145–146. Také pozemkový majetek vlastního města, který je popsán Tamtéž, s. 150–151, byl již tou dobou podle všeho dobudován.

58 SAL, kniha č. 182, i.č. 67, fol. 518v – 520v. Srovnej také související materiály uložené v SM, sign. S 109/15, i.č. 3227, kart. 2221. V protokolech z jednání královského místodržitelství se přitom zdůrazňuje, že Žateckými požadované privilegium mají další česká města, konkrétně Plzeň, Česká Budějovice a Kadaň. Sledování pobělohorského šíření této výsady, označované v té době němec-

Otázkou je, nakolik je na místě dávat nulové využití privilegií do souvislosti s výše citovaným sněmovním usnesením z roku 1575. Jeho příslušný článek začínal teleologickým poukazem na smysl jeho přijetí, jímž bylo zakupování pozemských statků cizinci, „*kteří se do měst království tohoto dostávají a se osazují*“ a kteří „*nejsou se pořádně do země přijati, sobě klásti dadi*“. Následovalo uznání platnosti práva měst, přijímat cizince za své obyvatele, doprovázené ale v odporovacím poměru připojenou větou, že „*jestliže by takový do města vnově přijatý statek pozemský koupiti chtěl, toho aby učiniti nemohl, leč by prvé tím a starobylým pořádkem při J[eho] M[ilosti] Kr[álovské] a stavích pořádného do země přijeti hledal a přijat jsouc povinnost náležitou království a zemi jako jiní učinil*“. Dalšími dvěma větami pak byla působnost nové normy poněkud omezena. A to jednak vyloučením retroaktivity (do měst přijatí cizinci, kteří již deskových statků v souladu s dosavadním právem nabyli, měli být při jejich držbě bez jakýchkoliv omezení ponecháni), jednak zdůrazněním (v kontextu článku ovšem poněkud nadbytečným), že se článek nevztahuje „*na ty, kdož rodilí Čechové jsou*“.⁵⁹

Zvláště narativně pojatý úvod článku musí vést nevyhnutelně k přesvědčení, že vyšším stavům, které jeho přijetí nepochybně iniciovaly a prosadily, byly proti myslí zejména situace, kdy se svobodnému přístupu k zemským deskám těšili cizinci usazení v pražských městech. Tam totiž příliv přistěhovalců zpoza hranic České koruny směřoval nejintenzivněji. Ostatní česká města (Kutnou Horu nevyjímaje) patrně nepředstavovala zásadní problém, i když ani zde šlechtickým stavům zřejmě nevyhovovala skutečnost, že nově zakoupeným stačila k přístupu k deskám královská relace, zemský sněm ale neměl možnost se k jejich osobám vyjádřit.

Na druhou stranu, možná že hnacím motorem celého legislativního počínu nebyla ani tak reálná obava z narůstajícího objemu deskové držby měšťanů (který se přinejmenším z dochovaných materiálů berních nezdá na první pohled patrný), jako spíše uvědomění si, že zatímco šlechtičtí přistěhovalci jsou povinni absolvovat přijímací sněmovní proceduru, měšťané se jí mohou snadno vyhnout, a přesto se mohou k „*Landtaffelfähigkeit*“ dopracovat.⁶⁰ Ve svém důsledku to mohlo být chá-

kým termín „*Landtaffelfähigkeit*“, a její případné skutečné využívání by si do budoucna rovněž zasloužilo bližší pozornost.

59 SČ, díl IV., s. s. 269–310, č. 86 (zde s. 275).

60 K. ADAMOVÁ, „*Kladení*“ *svobodných nemovitostí měšťany a městy do desk zemských*, s. 209, uvádí s odkazem na starší literaturu, že jednou ze čtyř podmínek intabulace měšťanovi bylo, že se ve městě narodil. Ve skutečnosti ale tato podmínka neplatila a neobjevila se ani později, v reskriptu Ferdinanda III. z 23. března 1653, který otiskl J. HASNER, *Handbuch des landtäfflichen Verfa-hrens im Königreiche Böhmen*, s. 254–255.

páno jako jisté znevýhodnění urozených přistěhovalců vůči neurozeným, což bylo z pohledu šlechty pochopitelně nepřijatelné.

U Malé Strany byla příčinou neúspěchu její žádosti zřejmě právě explicitní snaha vztáhnout právo svobodného přístupu k deskám na všechny nově přijaté měšťany, tedy i cizince (což skutečně nebylo v souladu s platným právem). Naproti tomu v případech Plzně a Žatce se žádný protest proti císařským privilegiím neozval. A to přesto, že i ona byla vydána až po sněmovním usnesení z roku 1575. Důvodem bylo patrně právě to, že zde přistěhovalci nebyli v příslušných suplikách výslovně zmíněni a že celkově počet cizinců usazujících se v těchto městech a pocházejících zpoza hranic českého státu nebyl nijak závažný. Platilo to především pro Žatec,⁶¹ zatímco o něco větší a ryze katolická Plzeň přeci jen přijímala větší počet cizinců, mezi nimiž se objevovali jak Němci, tak také Italové reprezentovaní relativně velkou skupinou zedníků a kameníků.⁶² Avšak není sporu o tom, že privilegia z let 1580 a 1583 byla vylobována především pro starousedlíky z řad domácího patriciátu. A osob českého (resp. i moravského, slezského a lužického) původu se právní úprava z roku 1575 netýkala, takže nic nebránilo panovníkovi, aby paušálně rezignoval na své právo připojovat souhlas v jednom každém případě, kdy by obyvatelé obdařených měst chtěli disponovat deskovými statky.

Zajímavé je, že již několik let po neúspěchu malostranské iniciativy se na zemském sněmu v květnu 1611 objevil požadavek Starého Města pražského, aby bylo deskové právo uděleno i všem ostatním královským městům, a že získal i podporu vyšších, tj. šlechtických stavů. Nakonec ale došlo pouze ke confirmaci původního privilegia staroměstského.⁶³

Pro úplnost je možné doplnit, že mezi nositele českého inkolátu se v roce 1583 zařadilo i moravské město Jihlava, jehož představitelé zpečetili 20. května příznávací reverz k zemi a 25. května vykonali též příznání k zemi při deskách zemských.⁶⁴ Důvodem byla skutečnost, že staré centrum těžby stříbra, ležící na Vysočině na moravsko-českém pomezí, vlastnilo i poměrně rozsáhlý majetek na české

61 Přijímání měšťanů v Žatci po roce 1583 je zachyceno v příslušné městské knize, uložené v SOKA Louny, Archiv města Žatec, sign. I B 129a, i.č. 338. Abecední seznam osob v ní obsažených sestavil Rudolf WENISCH, *Saazer Neubürger (1571–1726)*, Sudetendeutsche Familienforschung 8, 1935/1936, s. 15–18, 53–57, 97–100, 131–134; 9, 1936/1937, s. 17–20, 56–58, 93–95.

62 M. BĚLOHLÁVEK a kol., *Dějiny Plzně I*, s. 147; J. MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřátel*, s. 71, 108.

63 K. ADAMOVIČ, „Kladení“ svobodných nemovitostí měšťany a městy do zemských desk, s. 208–209. Sněmovní materiály jsou v SČ, díl XV.2, Praha 1929, zejména s. 335–336, č. 274, a s. 527–537, č. 407, privilegium pro Staroměstské je zmíněno v CIM, Tomus I., s. 479.

64 NA Praha, fond Reversy k zemi, i.č. 93; DZV 21, fol. P 14v – P 15r.

straně zemské hranice.⁶⁵ Dlužno ovšem zdůraznit, že v návaznosti na tyto právní akty získalo přístup k českým zemským deskám pouze město jako takové, nikoliv jeho jednotliví měšťané.

Boj o svobodný přístup města i jednotlivých měšťanů k zemským deskám, který sváděli po roce 1547 (kdy jim byla tato starobylá výsada odebrána) představitelé Starého a Nového Města pražského, stejně jako úsilí dalších královských měst o získání podobné výsady (úspěšné v případě Plzně a Žatce, naopak neúspěšné v podání Menšího Města pražského), ukazují celkem jasně, že šlo o privilegium, které mělo v očích dobové měšťanské společnosti svou váhu. Pravda, ve finále přinášela taková výsada zřejmě spíše prestižní než politický či ekonomický kapitál, to mu ale – a přihlédnout je přitom třeba i k hodnotovému žebříčku tehdejší společnosti – na váze rozhodně neubírá. Podobně je pak třeba hodnotit skutečnost, že sami obyvatelé obou měst, kterým byly příslušné královské majestáty nově uděleny ve druhé polovině 16. století, z nich ve finále nedokázali (podle všeho) reálně těžit. Vzhledem k tomu, že zakupování deskových statků bylo podmíněno zemskou příslušností, což u přistěhovalců z řad měšťanstva explicitně zdůraznilo usnesení zemského sněmu z roku 1575, mohla ovšem vyvstat pochybnost o souladu takových privilegií se zemským právem. To se stalo právě v případě pražské Malé Strany, jejíž představitelé ve své suplice císaři neopatrně zdůraznili, že chce svobodný přístup k deskám pro všechny své měšťany, včetně těch, kteří přišli z ciziny. Pravděpodobně vinou tohoto faux pas se v předbělohorské době kýženého majestátu nedočkali.

Každopádně představují listiny udělující královským městům a jejich obyvatelům právo svobodného přístupu k deskám (z retrospektivního pohledu pozdějších právních poměrů je možno hovořit s mírnou nadsázkou o privilegiích inkolátních) pozoruhodnou kapitolu z dějin prolínání šlechtické a městské společnosti, resp. zemského a městského práva, jejíž potenciál dosud nebyl zcela jistě vyčerpán.

65 Rozsah tohoto majetku je znám mimo jiné i díky evidenci zpracované v souvislosti s pobělohorskými konfiskacemi – viz Tomáš Václav BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, Praha 1882–1883, s. 1098–1099.

Dobrozdání královského prokurátora Floriána Daniela Mejstrického z Vatikánu k žádosti Malé Strany o udělení „inkolátního“ privilegia

1604, 23. února, [s.l.]

Jakož purkmistr a konšelé Menšího Města pražského skrze suplikaci při Jeho Milosti Císařské toho vyhledávají, aby oni, budoucí jich měšťané, domy své v městě mají, buď v království tomto, též v zemích k němu příslušejících neb v cizích zemích kdekoliv zrodili a do města podle řádu starobylého přijatí, statky pozemské kupovati, je sobě bez relací J[eho] M[ilosti] C[ísařské] ve dsky zemské klásti, zapisovati, trhem zas odprodávati, postupovati, zápisy na ně činiti, pokut v zápisích položených užívati, jich dobývati a jakž by potřeba kázala, desk zemských jako jiní obyvatelé království českého užívati mohli, jakž táž suplikací jich šířeji to v sobě obsahuje a zavírá.

I vidí se nám, že oni Malostranští té své žádosti proti starobylým dobrým řádům, proti zřízení zemskému a proti sněmovnímu všech tří stavův království českého s J[eho] M[ilostí] C[ísařskou] svolení užití nemohou, protože jest neslušná. Nebo v tom městě měšťanův osedlých, kteří by tohoto království rodičové byli, jest velmi malý počet. Pak mezi ně když dostávají se budou cizozemci, přimouc právo městské, tehdy opět jinší cizozemci bohatší budou chtějí skrze tyto peníze svými s lidmi zvláště mladými a k mrhání statku náchylnými půjčkami, místo peněz zboží kupecká jim odvozujíc, handlovati, statky pozemské v základu dáti sobě zapisovati a potom jich v držení vcházeti, a tak pomalu vytiskna těmi handly odsad Čechy, toto království cizím národem obsednouti a osaditi. Také zřízení zemské A 18 toho, aby statkové v království českém a zboží od nižádného člověka cizozemcům se neprodávaly, nezapisovaly, nesněmovaly [sic!] nižádným vymyšleným obyčejem bez povolení Jeho Mi[l]o[s]ti Císařské a rady zemské pod těžkými a znamenitými pokutami zbraňuje. Chtěl-li by pak kdo k dobrému cizozemci statek svůj a dědictví své prodati aneb odkázati s krále Jeho Milosti a zemskou vůlí, jak se v tom takový cizozemci zachovati mají, nic méně kteří jsou z markrabství moravského, s knížetství slezských a v zemi české statky dědičné míti by chtěli, co nejprve nežli by statek koupili činiti mají, to též jest všeckno patrně vysvětleno.

Kterýžto řád a práva ustanovení, kdyby ta žádost Malostranských co se všech cizozemcův, odkud by ti koliv byli, dotejče, průchod svůj měla, škodně a k veliké

této Koruně české záhubě a protržení sněmu přijíti by musilo a J[eho] M[ilosti] C[ísařské] nemalá újma mocnosti Jeho Mi[l]o[s]ti královské v Čechách odtud by následovala, že by již takoví cizozemci, lidé odjinud zběhlí, řádu jakéhokoliv, přijma městské právo toliko, bez přijímání do země, beze všeho slibu, jsouce lidé cizí poddaní, nemajíc ani J[eho] M[ilost] C[ísařskou] jakožto krále českýho za pána svýho, statkův pozemských užívati, zase je cizozemcům prodávati, postupovati mohli a snad nejsouce ničímž králi a zemi zavázáni, koupíc statek, ven z země ujíti, jinde obydlí své míti a mnohé neslušné handle skrze grunty své s lidmi mladými učiníc, je o statky připravíc, z pokut královských se vynímati, třebaš k soudům stávati, práva a země hájiti, pomáhati by odporovali.

Nebo na onen čas, když Kryštof Karlovic, osoba rytířská, toho při všech stavích na sněmu léta [15]75. vyhledával, aby cizozemci statek svůj prodati mohl, jináč k tomu povoleno nebylo, než aby tu osobu nejprve soudu zemskému přednesl a ta, byla-li by osoba stavu panského a rytířského hodna, že zachovajíce se vedle zřízení zemského, toho užití moci bude, jináč nic.

Nadto vejš J[eho] M[ilosti] C[ísařské] snešení se všemi tři [sic!] stavy království českého na sněmu obecním léta [15]75. o takové cizozemce, kteříž za měšťany v městě Jeho Mi[l]o[s]ti královské přijímání bývají, jisté zřízení učiniti ráčil. Totiž že ti takoví cizozemci mohou do města bejti přijímání, ale milosti na věci zemské měštům (zvláště Pražanům a horníkům) daných že užívati nemají, leč by pořádně do země přijati byli, slib zemi a J[eho] M[ilosti] C[ísařské] učinili.

K tomu by přistupovalo, že oni Malostranští, kdyby takové milosti dosáhli, větších svobod nežli stav panský a rytířský v statcích pozemských by užili, takže by svými handly tichým způsobem, když by v tom povolení královského a relací nepotřebovali, dědictví pozemské na sebe potahovali a zase komu by chtěli, o své újmě postupovali. Tudy by dsky zemské mnohem vejš nežli oba stavové vyšší osvobozené sobě měli, skrze což by znamenitá [sic!] zmenšení důchodův komoře J[eho] M[ilosti] C[ísařské] náležejících přijíti muselo.

Než ráčí-li chtíti J[eho] M[ilost] C[ísařská] jim Malostranským té milosti, jakož Starého a Nového Města Pražané od J[eho] M[ilosti] C[ísařské] jim učiněné se radují, uděliti, což by na ublížení mocnosti J[eho] M[ilosti] C[ísařské], na zmenšení důchodův komorních, na protržení zřízení zemského a sněmovního snešení, na zastínění pokut Jeho Mi[l]o[s]ti Královské náležitých nebylo, toho se při J[eho] M[ilosti] C[ísařské] milostivé vůli a dalším uvážení Jeho Mi[l]o[s]ti, pana presidenta a pánův rad komory české zůstavuje.

Dat[um] v sobotu po neděli jenž slove Devítník léta 1604. [21. února]

Dorsální poznámky:

23. Feb[ruarii] 1604

Dobré zdání o Malostranské

Refera[tur] DD [= dicto die?]

Ad Cancellaria. Pro vyrozumění, co J[eho] M[ilosti] C[ísařské] prokurátor z strany prozby Malostranských za správu a dobré zdání dává. Actum in Consilio Cam[merae] Boh[emicae] ut s[upra].

Nechť se přiloží ta relací Starom[ětským] daná a zejtra přednésti.

NA Praha, Stará manipulace, sign. P 124/5, i.č. 2722, kart. 1851, fol. 209r – 211v

Land tables right of Bohemian towns and “inkolat” privileges from the time of Rudolf II

MAREK STARÝ

Manors and estates registered in land tables could generally be owned mainly by nobles. As far as the towns and their individual inhabitants are concerned, land law also allowed their possession, but its creation was fundamentally tied to the sovereign's permission. Already in the Middle Ages, however, the Old Town and later the New Town of Prague, as well as Kutná Hora, received special privileges, on the basis of which they could purchase and otherwise acquire tableted estates without having to apply for such a permit in each individual case, which also applied to their burghers. At first glance, it may be surprising that the land constitutions of the 16th century did not reflect this fact. This is because the Old and New Towns of Prague were deprived of this privilege in connection with the Estates' Rebellion in 1547. Later, however, they were returned. Alongside these, letters of majesty granting this “land tables legal capacity” (“Landtaffelfähigkeit”) were also issued for Pilsen (1580) and Žatec (1583) under the reign of Rudolf II. Apparently, however, it was a privilege that was primarily intended to give the affected towns prestige within the framework of the estate of the towns, without its practical usability being worth talking about. In the case of Pilsen, the city council even received explicit criticism a few years later and was told that the considerable sum spent on obtaining this privilege had unnecessarily burdened the city budget. The fact that such a privilege was of considerable value in the view of the time is nevertheless evidenced by the efforts of the Lesser Town of Prague, which at the beginning of the 17th century applied to the emperor for it to be granted one as well. However, the submitted application rather inappropriately emphasized that the mentioned right should be enjoyed by both native burghers and immigrants from anywhere, which ran into a parliamentary resolution of 1575, because according to it the Bohemian right of residence (inkolat), which included the legal capability to use the land tables, should not have arisen by being accepted as a burgher, but should always be tied to the grant by the Land Diet. This contradiction was also pointed out by the extant opinion of the royal prosecutor Florián Daniel Mejstřícký from the Vatican, which is made available in the appendix. It was probably mainly on his basis that the request was rejected and the Malá Strana (Lesser Town) did not re-

ceive the coveted privilege until 1629, when granting the right of residence was no longer a matter for the Land Diet, but for the monarch. Although the examined cases are marginal, they are undoubtedly an interesting chapter in the history of residential law, as well as in a wider context the intermingling of aristocratic and burgher society, or land and town law. In other words, topics that have not yet been exhaustively treated in Czech historiography.

Translation by Sean Miller